WOMEN IN COMMUNISM – EVERYDAY REALITY VERSUS PROPAGANDA

Nina Florentina Cristea
PhD Student, Institute of History "Nicolae Iorga", Romanian Academy
The Library of the Romanian Academy

Abstract: The intrusion of the Communist Party into Romanians' private lives is an observable reality since the 1950s. This policy will continue for many years, until the fall of the communist regime in 1989, but having ramifications that will make their presence felt long after that. Romanians remained tributary for a long time to the mentality that the state can do and undo as the political leaders see fit. The exposure of private life to the excessive control of the state also made possible politics involving in matters concerning women and their new role. Women's emancipation and their equality with men (much promoted at the level of the communist discourse) represented only a trick of the regime, a double or triple burden on women, less a real change for the better, an increase in the quality of their lives.
Communist women, as they appear in all propaganda media, have been wives, mothers, workers, being involved in political life. It was a picture of the perfect woman that had no corresponding reality. Gender inequalities continued to exist during the communist regime regarding women, both in the private and public spheres, despite what was officially presented.

Keywords: women's emancipation, gender equality, communist regime, private life, political discourse.

Introducere

Instaurarea regimului comunist în România a adus modificări importante în ceea ce priveşte statutul femeilor. Acestea au fost incluse în planurile de restructurare a societăţii şi au fost transformate în „grupuri ţintă" pe care să se poată implementa diversele politici elaborate de către partidul unic[1]. Partidul comunist promova noile modele de femeie - tovarăşa, muncitoarea în industria grea, femeia dedicată total construirii socialismului - în detrimentul modelului tradiţional al gospodinei, al femeii casnice preocupată de viaţa de familie, considerată reprezentativă pentru vechiul regim burghez[2].

Modelul de inspiraţie pentru transformările ce implicau viaţa femeilor a fost cel sovietic, aplicat de altfel în toate domeniile vieţii sociale şi politice de după 1948. Se insista pe emanciparea femeii şi „eliberarea ei din sclavia casnică"[3] cu evidenta intenţie de denigrare a vechilor structuri sociale. Dacă pentru perioada anilor 1950-1960 este reprezentativă femeia încadrată în câmpul muncii, tipul stahanovistei, care putea ocupa poziţii rezervate în trecut doar bărbaţilor, după 1966 se insista mai ales pe promovarea femeii-mamă, cu datoria patriotică de a naşte şi creşte copii.

Cel mai la îndemână pentru a promova aceste noi tipologii de femei era includerea lor în reportaje sau în articole publicate în reviste destinate femeilor. Regăsim astfel în revistele dedicate femeilor, precum „Femeia" sau „Drumul femeii", la finalul anilor 1940 şi începutul anilor 1950, articole care susţin importanţa implicării femeilor în toate domeniile de

[1] Vezi Georgeta Ghebrea, *Contextul de acţiune a egalităţii de gen înainte de 1989* în „Statutul femeii în România comunistă. Politici publice şi viaţă privată", Alina Hurubean (coordonator), Institutul European, 2015, p. 30.
[2] Mihaela Miroiu, *Cu mintea mea de femeie*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2017, p. 25.
[3] Vezi Alina Ilinca şi Liviu Marius Bejenaru ,*Gen, revoluţie şi război. O analiză comparativă asupra emancipării femeii în Uniunea Sovietică şi România comunistă* în „Statutul femeii în România comunistă. Politici publice şi viaţă privată", Alina Hurubean (coordonator), Institutul European, 2015, p. 56.

activitate, indiferent de nivelul intelectual sau profesional al acestora. Se punea un accent deosebit pe munca depusă de ţărănci şi muncitoare (calificate sau necalificate), iar în ceea ce priveşte femeile care lucrau la birou, se încearcă o restructurare a muncii acestora. Era considerat mai important ca acestea să îşi aducă contribuţia prin munca fizică, pe ogoare, pe şantiere sau în fabrici şi întreprinderi industriale. Femeile apăreau expuse în ţinuta de serviciu, ce consta adesea într-o salopetă, cu părul strâns şi acoperit cu batic sau cască, se observă o androginizare a femeii, pierderea trăsăturilor feminine în favoarea femeii de tip nou, tovarăşă de nădejde, preocupată de dezvoltarea societăţii comuniste, care îşi dedică tot timpul, priceperea şi puterea cauzei socialiste[4].

Femeile între propagandă şi realitate

Industrializarea de la începutul anilor 1950, va creşte şi numărul femeilor utilizate ca forţă de muncă şi implicate în activităţi în afara căminului sau gospodăriei proprii. Cele mai multe dintre femeile venite în marile oraşe din mediul rural în căutarea unei vieţi mai bune îşi găsesc repede de muncă în mediile unde se presta muncă fizică, fiind mulţumite de faptul că aveau un salariu, acces la sănătate, şcolarizare[5]. Pentru multe dintre femei, noile condiţii de viaţă şi de muncă reprezentau o evoluţie, o şansă de a reuşi, de a ieşi din mediul casnic, gospodăresc şi de a avea o carieră. Această gândire se pliază foarte bine pe discursul oficial care încuraja femeile să devină independente, să fie egale în drepturi şi obligaţii cu bărbaţii. Desigur, aceasta se afirma la nivel declarativ, femeile trecând, în realitate, la o dublă sau chiar triplă împovărare[6]. Femeile continuau să se ocupe de treburile gospodăreşti, de familie şi de copii, de cele mai multe ori toate aceste activităţi fiind exclusiv în sarcina femeii, dar aveau şi slujbă cu normă întreagă.

Eliberarea femeii, era o strategie bine gândită propagandistic, dar realitatea era aceea că femeile continuau să fie privite ca inferioare, iar inegalităţile existau în continuare atât în sfera vieţii private, cât şi în sfera vieţii publice. Imaginile anilor ’50 prezintă femei egale cu bărbaţii, femei ce muncesc cu îndârjire, uneori în condiţii extreme, extenuante. Modelul de om nou socialist era bărbatul puternic, muncitor, stahanovist, iar dacă femeia se dorea egală cu bărbatul trebuia să se adapteze aceluiaşi model[7]. Într-un documentar al anului 1959, numit *Femei cu care ne mândrim*, se prezintă diferitele tipuri de femei ce sprijină cauza socialistă. Pe lângă muncitoarele din industrie, apar în filmare şi ţărăncile ce muncesc cu determinare pământul, femeile intelectuale care se implică în munca de organizare şi conducere a statului. Drept exemplu de femeie socialistă completă în filmul - documentar este dată Suzana Gâdea[8].

Anii ’50 abundă în astfel de filme-documentar în care sunt prezentate bucuriile şi realizările vieţii de femeie, fără a putea fi considerate însă producţii feministe. Totuşi, pentru a avea o mai mare credibilitate şi o mai mare diseminare în rândul populaţiei feminine, aceste filme erau realizate de către femei, conţineau mesaje ale femeilor, comentariile erau realizate tot de către femei. Aceste reprezentări cinematografice ale femeii în anii 1950 aduc în prim-plan modelul de femeie muncitoare, în fabrici, uzine sau pe ogor, egală bărbatului, voluntară în munca de construire a socialismului. Către finalul anilor 1960 acest model de femeie este înlocuit cu modelul femeii-mamă. Mai târziu, în anii ’80, femeile apar ca supuse ale statului omniscient, fără voinţă proprie, care aşteaptă indicaţiile preţioase pentru a putea trăi şi a-şi

[4] Cum este, de exemplu, articolul cu femeile muncitoare de la Combinatul de Celuloză şi Hârtie Bacău, 1952, în paginile Revistei „Femeia”, nr. 5/mai 1952.
[5] Vezi Luciana M. Jinga, *Gen şi reprezentare în România comunistă 1944-1989*, Iaşi, Editura Polirom, 2015.
[6] Georgeta Ghebrea, *Regim social-politic şi viaţă privată*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2000, p. 19.
[7] Cristina Liana Olteanu, Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *Femeile în România comunistă. Studii de istorie socială*, Bucureşti, Editura Politeia -SNSPA, 2003, pp. 125-126.
[8] Suzana Gâdea era în anul 1959 conferenţiar. Mai târziu ea va ocupa funcţia de preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste.

desfăşura activităţile. Această înlocuire se pliază pe nevoile statului comunist, acesta punea imaginile în slujba propagandei pentru a legitima diverse concepte şi ideologii comuniste[9].

Anii ’60 se remarcă prin destinderea ideologică şi liberalizare, România se afla la acel moment într-o etapă de transformări sociale şi politice. Delimitarea de Uniunea Sovietică şi începutul erei de comunism cu iz naţionalist, ce începe a se contura la finalul regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej şi la debutul regimului Nicolae Ceauşescu, aduce transformări şi în ceea ce priveşte femeile. Unele dorite, altele mai puţin.

Aflată sub efectul liberalizării, întreaga societate se orientează către manifestări de încredere şi atitudini ce tind către liberă exprimare. Domeniul vestimentar este unul ce cunoaşte aceste tendinţe de liberalizare, iar moda feminină este folosită pentru a ilustra emanciparea femeii.

Revista „Femeia”, organ de propagandă al partidului, care disemina în rândul femeilor ideile comuniste, începe să aloce în anii 1955-1965 spații generoase rubricilor de modă, celor care conțin sfaturi practice pentru organizarea gospodăriei, timpului liber sau sfaturi ce țin de igienă, sănătate sau relaxare. Se observă în paginile acestei reviste anumite tendințe feministe, care nu contravin însă neapărat preceptelor oficiale și ideologiei comuniste.

În paginile revistei amintite, pe lângă articolele ce conțin sfaturi privind moda, sănătatea femeii, sfaturi casnice, se regăsesc şi articole cu figuri feminine emblematice ale momentului (actrițe, muncitoare în fabrici, artiste, doctorițe, profesoare) care serveau drept model pentru marea masă feminină a țării.

Toate aceste femei sunt date exemplu de reușită pentru modul în care împletesc cu succes feminitatea, eleganța, profesia, familia și devotamentul privind cauza construirii noii societăți comuniste[10]. În diversele numere ale revistei „Femeia” apar femei precum Elisabeta Bostan, prima femeie regizor din România (așa cum apare în articol), doamna academician Raluca Ripan, o profesoară, o doctoriță, o muncitoare[11]. Statul își arată astfel puternica influență, încadrând într-un șablon, precis desenat, femeile și modul în care acestea trebuie să se exprime, să se îmbrace, să se dezvolte personal și profesional. Este un soi de mecanism tip mozaic, care uniformiza indivizii într-un mare tablou colectiv[12].

Preocuparea statului pentru bunăstarea femeilor şi pentru emanciparea lor reală se dovedeşte a fi demagogie în momentul adoptării Decretului nr.770/1966.

Este adevărat că în România avortul a fost privit mult timp ca un mijloc de control al naşterilor şi nu ca o soluţie excepţională. În perioadele în care avortul a fost incriminat, ne referim aici la perioadele dinainte de 1966, acesta a continuat să fie realizat prin mijloace mai mult sau mai puţin empirice, uneori total neigienice sau sigure pentru viaţa femeii. Tragedia ce însoţeşte politica pronatalistă impusă de Nicolae Ceauşescu este un cumul între interzicerea avortului, măsurile dure de aplicare a legii, pedepsele mari ce includeau atât femeia ce recurgea la avort, cât şi persoana care efectua avortul, posibilii complici sau tăinuitori, dar mai ales lipsa unor alte metode de contracepţie şi transformarea trupului femeilor în adevărate laboratoare în folosul partidului şi statului.

La nivelul discursului public se insista însă pe preocuparea pentru viaţa femeii, pentru siguranţa acesteia, unele dintre reprezentantele organizaţiilor de femei, cum este cazul Suzanei Gâdea, avertizează în rapoartele oficiale despre necesitatea impunerii unor măsuri care să ducă la scăderea întreruperilor de sarcină şi la creşterea natalităţii precum şi a

[9] Cristina Liana Olteanu, Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *op. cit.*, pp. 133-134.

[10] În fiecare număr lunar al revistei „Femeia” dintre anii 1960-1979 regăsim astfel de articole, între paginile 7-10. După 1980, Elena Ceaușescu este cea care preia monopolul în paginile revistei, articolele îi sunt în mare parte dedicate sau o au ca personaj principal.

[11] Rubrica *Femei cu care ne mândrim*, în revista „Femeia” nr. 4⁄aprilie, nr.5/mai 1964, etc, p. 7.

[12] Vezi Simona Preda, *Patrie română, țară de eroi!*, București, Editura Curtea Veche, 2014, pp. 20-21.

condiţiilor socio-economice pentru mame şi copii[13]. Dar, ceea ce se declară este în neconcordanţă cu realitatea de zi cu zi.

Interzicerea avortului la cerere şi limitarea drastică a celorlalte motivaţii pentru întreruperea sarcinii, dar şi lipsa altor metode contraceptive de pe piaţa românească, vor conduce la realizarea planului de creştere a natalităţii pentru anul imediat următor intrării în vigoare a Decretului 770, dar despre situaţia reală a femeilor, despre impactul pe care măsura pronatalistă a avut-o asupra lor nu se vorbeşte. Impactul major a fost la nivelul societăţii şi al populaţiei în întregul ei, amestecul statului în chestiunile ce ţin de viaţă privată, intimă, fiind ceva ce nu era cu uşurinţă acceptat şi nici nu era posibil să fie. Faptul că femeile erau transformate în adevărate laboratoare de produs copii în scopuri politice megalomanice, era frustrant şi umilitor.

Măsurile pronataliste au avut un impact năucitor asupra societăţii româneşti, nu doar în momentul intrării în vigoare a acestor măsuri, ci şi pe întreaga perioadă a existenţei lor şi mult după aceea. Decretul a fost unul dezumanizant, cu urmări pe termen lung, afectarea directă a femeilor (o mulţime dintre ele au murit, altele au fost mutilate pe viaţă - fizic şi psihic -) dar şi a copiilor (unii dintre ei născuţi cu handicap în urma procedurilor nereuşite de întrerupere a sarcinii) şi a familiilor extinse. Naşterea unor copii cu anumite infirmităţi fizice sau psihice, era o urmare nu doar a procedurilor nereuşite de avort, dar şi a măsurilor speciale prin care se aproba naşterea prin cezariană. Aceasta se aproba foarte greu, uneori tardiv[14].

Cadrul legislativ ce incrimina avortul trasat la finalul anilor ’60 şi politica de creştere a natalităţii păreau să ofere copiii mult doriţi de Ceauşescu; dar din punct de vedere socio-economic nu se sprijinea sub nicio formă aducerea pe lume a copiilor pentru că familiile nu aveau beneficii sau stimulente. În România ceauşistă concediul de maternitate era de 112 zile, împărţit între concediul de naştere, de 52 zile şi concediul de lehuzie, de 60 de zile. Acestea două se puteau compensa între ele, dar chiar şi în această situaţie era dificil pentru mamă să găsească varianta potrivită pentru a îngriji un copil de aproximativ 3 luni, timp în care să se poată întoarce şi în câmpul muncii. Multe dintre femei se organizau în aşa fel încât să poată lucra până în luna a 9-a de sarcină şi în acest fel să poată păstra cât mai mare parte din concediu pentru perioada de după naştere pentru a sta cu bebeluşul[15]. Statul nu sprijinea suficient familiile nici prin acordarea de locuri în instituţii dedicate îngrijirii şi educării copiilor mici şi foarte mici (până la vârsta de 3 ani). În tot acest timp, revistele dedicate femeilor abundă în articole ce slăvesc maternitatea.

Ca în multe alte situaţii întâlnite în viaţa cotidiană a femeilor din România comunistă, problema maternităţii era prezentată sub un aspect idealizat în presă, emisiuni televizate sau materiale de tipul broşurilor, cărţilor. La nivel de propagandă se urmăreşte promovarea prin piese de teatru, filme, reportaje, articole în ziare şi reviste, a idilicei imagini a familiei cu mulţi copii, a femeii implinite în rolul de mamă. Sunt exemplificatoare articole de tipul celui din revista „Femeia” intitulat „Griji mari pentru cei mici”, în care se prezintă necesitatea înfiinţării cât mai multor creşe şi grădiniţe[16].

În reviste precum „Moda”, „Femeia”, în Almanahul „Flacăra”, Almanahul „Femeia” şi în Almanahul „Scînteia” numărul articolelor ce au în centru povestea de viaţă a femeilor cu

[13] Suzana Gâdea în *Raportul Consiliului Naţional al Femeilor din Republica Socialistă România cu privire la activitatea desfăşurată la Conferinţa Naţională şi sarcinile ce revin mişcării de femei în lumina hotărârilor celui de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român*, în suplimentul revistei „Femeia”, nr. 7/iunie 1966.

[14] Vezi Florin Condurăţeanu, *Cezariana 31 a întârziat*, în „Jurnalul Naţional”, 25 februarie 2006, www.jurnalul.ro, accesat la 11.01.2023.

[15] Vezi Gail Kligman, *Politica duplicităţii. Control reproducerii în România lui Ceauşescu*, traducere de Marilena Dumitrescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2000, p. 53.

[16] Revista „Femeia”, nr. 4/aprilie 1969, pp. 1-5.

mai mulţi copii sunt în continuă creştere. Familiile păreau astfel solide, împlinite şi aceasta se dorea a se arăta prin imaginile ce însoţeau articolele sau chiar coperta multor publicaţii[17].

În numărul din ianuarie 1970 al revistei „Femeia" se regăseşte un articol în care se vorbeşte despre importanţa naşterii de copii, coperta revistei este şi ea reprezentativă pentru elogierea maternităţii, iar în paginile revistei se regăsesc diverse fotografii cu copii. Articolele apărute în următoarele numere ale revistei, dar şi a altor publicaţii care se adresau femeilor, se impart între cele care arată importanţa maternităţii (se creează o imagine a femeii socialiste ideale, mamă patrioată, dornică să se reproducă pentru binele naţiunii)[18] şi cele care denigrează societăţile capitaliste, aflate în derivă, unde nu se mai pune accent pe familie. Maternitatea ajunsese în propaganda comunistă drept o condiţie *sine qua non* a feminităţii[19].

În cartea (în format de buzunar, de tip broşură) „Sfatul premarital" a Mioarei Mincu apărută la Editura Medicală în 1985, copiii erau descrişi ca cei care asigurau „echilibrul familiei"[20]. Familia cu copii, cât mai mulţi în accepţiunea comunistă, era văzută ca una ideală în care soţul îşi poate dezvolta simţul răspunderii iar soţia poate experimenta „bucuria de a fi mamă, care e nemărginită"[21].

Discursurile de tip laudativ la adresa femeilor care aleg să devină mame, împlinind astfel o datorie civică importantă, cerută cu ardoare de către „poporul nostru, patria noastră"[22] erau intens folosite de propagandă şi erau puse în opoziţie cu cele ce condamnau decadenţa, celibatul[23]. Situaţiile de genul celor menţionate anterior erau o realitate în viaţa femeilor, acestea fiind nevoite să jongleze între posibilităţile reale pe care le aveau şi prezentările demagogice expuse prin intermediul tuturor canalelor posibile. Discrepanţa era evidentă între realitate şi propagandă, imaginile idilice cu femeile - mame ascundeau adevăratele tragedii cotidiene.

Regimul Ceauşescu a introdus unul dintre cele mai dure programe de creştere a natalităţii din istorie, opţiunile pe care femeile le aveau disponibile pentru a preveni sarcinile nedorite erau limitate la maximum. Anticoncepţionalele orale, dispozitivele de contracepţie de tipul steriletului, educaţia sexuală sau tehnicile de protecţie contra sarcinii erau interzise. Măsura extremă de control contraceptiv, avortul, era şi ea interzisă, fapt ce a condus către transformarea în victime a mii de femei pe parcursul a a peste 20 de ani de politică pronatalistă.

Consideraţii finale

Statul comunist folosea toate pârghiile pe care le avea pentru a obţine ce-şi dorea, iar propaganda era transformată într-o maşinărie eficientă în acest scop. Bineînţeles că realitatea era diferită de tot ceea ce se regăsea prezentat în presă, cinematografie, iconografie oficială. Deşi la nivel de propagandă se încearca demonstrarea contrariului, şi realitatea era mascată de articole laudative, femeile din România se regăseau în situaţia de a face faţă cum puteau măsurilor represive prin care se forţa respectarea legii.

Binele propovăduit prin mijloace abile nu era decât „o strategie de suprafaţă"[24],o poleială. Situaţia femeilor a rămas în cea mai mare parte neschimbată, chiar dacă putem vorbi

[17] Revista „Femeia", nr. 1/ianuarie 1980 coperta sau nr. 5/mai 1985, de exemplu. „Scânteia", iulie 1966.
[18] Petruţa Teampău, *„Femeia -constructorul unei vieţi noi şi mama de constructori". Corp, gen şi ideologie în propaganda comunistă a anilor '70*, www.docplayer.ro, accesat la 22 noiembrie 2020, p. 8.
[19] *Ibidem*, p. 11.
[20] Mioara Mincu, *Sfatul premarital*, Bucureşti, Editura Medicală, 1985, p. 39.
[21] *Ibidem*, p. 40.
[22] Vezi Mioara Anton, *„Ceauşescu şi Poporul!". Scrisori către „iubitul conducător" (1965-1989)*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2016, pp. 68-69.
[23] *Ibidem*, p. 77.
[24] Georgeta Ghebrea, *Contextul de acţiune a egalităţii de gen înainte de 1989* în „Statutul femeii în România comunistă. Politici publice şi viaţă privată", Alina Hurubean (coordonator), Institutul European, 2015, pp. 30-32.

despre obţinerea unor drepturi civile, dar nu trebuie minimalizată nici povara adusă în plus pe umerii populaţiei feminine prin politicile comuniste.

După cum sublinia şi Petruţa Teampău, asocierea feminismului cu socialismul maschează un fals parteneriat[25] şi preocuparea principală a statului era aceea de modificare a situaţiei femeilor în ceea ce priveşte includerea lor în câmpul de producţie, mai puţin interes se manifesta în direcţia emancipării femeii din punct de vedere familial, sexual, bilogic.

BIBLIOGRAPHY

Periodice, presă

1. Almanah „Flacăra”
2. Almanah „Femeia”
3. Revista „Femeia”
4. Revista „Moda”

Lucrări generale şi speciale. Studii şi materiale

Anton, Mioara, *„Ceauşescu şi Poporul!”. Scrisori către „iubitul conducător” (1965-1989)*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

Ghebrea, Georgeta, *Regim social-politic şi viaţă privată*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2000.

Hurubean, Alina (coordonator), *Statutul femeii în România comunistă. Politici publice şi viaţă* privată, Institutul European, 2015.

Kligman, Gail, *Politica duplicităţii. Control reproducerii în România lui Ceauşescu*, traducere de Marilena Dumitrescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2000.

Ivan, Ruxandra (coord.), *„Transformarea socialistă”. Politici ale regimului comunist între ideologie şi administraţie*, Iaşi, Editura Polirom, 2009.

Jinga, Luciana M., *Gen şi reprezentare în România comunistă 1944-1989*, Iaşi, Editura Polirom, 2015.

Mincu, Mioara , *Sfatul premarital*, Bucureşti, Editura Medicală, 1985.

Miroiu, Mihaela, *Cu mintea mea de femeie*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2017.

Olteanu, Cristina Liana, Gheonea, Simona, Gheonea, Valentin, *Femeile în România comunistă. Studii de istorie socială*, Bucureşti, Editura Politeia -SNSPA, 2003.

Preda, Simona, *Patrie română, ţară de eroi!*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2014.

Teampău, Petruţa, „*Femeia -constructorul unei vieţi noi şi mama de constructori”. Corp, gen şi ideologie în propaganda comunistă a anilor ’70*.

[25] Vezi Petruţa Teampău, „*Femeia -constructorul unei vieţi noi şi mama de constructori”. Corp, gen şi ideologie în propaganda comunistă a anilor ’70*, www.docplayer.ro, accesat la 22 noiembrie 2020.